

- виконувати функції контролю за здійсненням підприємствами мір безпеки;
- бути одним із джерел фінансування заходів щодо забезпечення безпеки і таке інше.

Для подальшого розвитку системи екологічного страхування варто розробити ефективний правовий механізм, який дасть змогу забезпечити інтенсифікацію екологічної трансформації в країні. Безумовно, однією з передумов зменшення техногенно-екологічного тиску на населення і природне середовище є прийняття Закону України "Про екологічне страхування". Досвід промислово-розвинених держав в реалізації ефективної екологічної політики показує, що тільки оптимальне поєднання державного регулювання і використання економічних методів управління дозволяє отримати найкращий результат. [61]

Разом з тим на шляху до широкого впровадження в Україні екологічного страхування є ряд ще не вирішених методичних питань. Мова йде, в першу чергу, про методичну основу щодо визначення:

- екологічного впливу на довкілля, що може бути заподіяний різними сферами господарської діяльності людини оточуючому їй навколишньому середовищу;
- економічної оцінки збитків зазначених екологічних впливів на навколишнє середовище;
- ризиків виникнення аварій або непередбачуваних негативних ситуацій в окремих природно-територіальних комплексах тощо.

Зазначені питання є найактуальнішими і потребують концентрації уваги вчених.

В таких умовах екологічне страхування може стати додатковим стабілізуючим фактором під час проведення екологічної реконверсії суспільного виробництва. Стартовим джерелом для страхових фондів можуть стати як державний, так і місцеві бюджети, банки, галузеві організації і населення, що живе в районах розміщення "критичних" об'єктів. Комплексний розвиток екологічного страхування в Україні дасть змогу: скоротити бюджетні витрати на ліквідацію аварійних та надзвичайних ситуацій; підвищити матеріальну відповідальність підприємств і зацікавленість місцевих органів влади у мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище; забезпечити цільове використання коштів, які спрямовуються на ліквідацію та попередження екологічного забруднення; посилити контроль за потенційно небезпечними видами діяльності.

Отже, можна зробити висновки:

1. реальним і ефективним механізмом залучення ресурсів у діяльність по збереженню екологічної безпеки населення і територій може стати страхування екологічних і катастрофічних ризиків;
2. розвиток страхування безсумнівно зажадає розробки і розвитку принципово нових видів страхування, що охоплюють екологічні і катастрофічні ризики;

3. страхування екологічних і катастрофічних ризиків, у силу їх спустошливого впливу і значних страхових виплат, можливо тільки з прийняттям загальнодержавної Концепції і розвитком системи страхування в цілому, у першу чергу, прийняття пакета Законів України: "Про обов'язкове екологічне страхування" (страхування відповідальності осіб – власників джерел підвищеної екологічної безпеки), "Про обов'язкове страхування від повеней" (майнове страхування), "Про обов'язкове страхування від метеорологічних небезпечних явищ" (майнове страхування) і ін.;

4. розвиток системи страхування вимагає також удосконалення методичних підходів по ймовірнісній оцінці ризику, по оцінці економічного і страхового збитків, по розрахунку тарифних ставок і сум, що необхідно здійснювати по кожному виді природно-антропогенних катастрофічних подій, що розглядаються в якості страхових.

1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 року № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України, 1991, N 41 (08.10.91), ст. 546 // зі змінами і доповненнями станом на 10.11.2007 року. 2. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" від 08.02.1995 № 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України від 21.03.1995 – 1995 р., № 12, стаття 81 // зі змінами і доповненнями станом на 10.11.2007 року. 3. Закон України "Про страхування" (85/96-ВР) редакція від 10.01.2002. 4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів у випадку настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів" № 733 від 01.06.2002 р. // Офіційний вісник України, 2002, N 23 (21.06.2002), ст. 1106 // зі змінами і доповненнями станом на 10.11.2007 року. 5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку і Правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, що може бути заподіяна пожежами й аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежонебезпечні об'єкти й об'єкти, господарська діяльність яких може привести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру" № 1788 від 16.11.2002 року // Офіційний вісник України, 2002, N 47 (06.12.2002), ст. 2163 // зі змінами і доповненнями станом на 10.11.2007 року. 6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів" № 1219 від 19.08.2002 р. // Офіційний вісник України, 2002, N 34 (06.09.2002), ст. 1614 // зі змінами і доповненнями станом на 10.11.2007 року. 7. Постановою Кабінету Міністрів України "Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду" № 953 від 23.06.2003 // Офіційний вісник України, 2003, N 26 (11.07.2003), ст. 1280 // зі змінами і доповненнями станом на 10.11.2007 року. 8. Проект Закону України "Про екологічне страхування" від 21.05.2002 р. N 1046 // www.rada.gov.ua. 9. Базилевич В.Д. Страховий ринок України. Монографія. Київ: Товариство "Знання", 1998 – 374 с. 10. Страховий бізнес України. Довідник 2008р. 11. Гейдунас Ю., Івашенко А. Необхідність означає доцільність. Для чого потрібне екологічне страхування в Україні // "Юр.Газета" – №15 (27) 18.08.2004. 12. Погрішук Г.Б. Розвиток екологічного страхування й аудиту в Україні. // Фінанси України. – 2003, №9. 13. <http://forinsurer.com/> – інтернет-видання про страхування. 14. www.uainsur.com/ – Ліга Страхових Організацій України. 15. www.dfp.gov.ua/ – Державна Комісія з регулювання ринку фінансових послуг

Надійшла до редколегії: 4.12.2008

Р.В. Рак, канд. екон. наук, доц.,
К.В. Ковальська, канд. екон. наук, асист.

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто загальні принципи функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення та здійснено аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів.

In article is considered general principles of the operating the system not state pension provision and is organized analysis to activity not state pension fund.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення є одним з основних завдань і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України. Створення законодавчих передумов функціонування інститутів додаткового, добровільного пенсійного забезпе-

чення є нагальною вимогою часу та необхідною умовою існування ефективної, соціально справедливої системи відносин у сфері соціального забезпечення населення. Система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), з однієї сторони покликана створити можливості для

збереження та примноження коштів вкладників з метою забезпечення отримання ними стабільного доходу після настання пенсійного віку. З іншої сторони, накопичені кошти на пенсійних рахунках, як правило, є значним джерелом інвестицій в економіці.

Різні аспекти функціонування спеціальних фондів досліджувало ряд фахівців, а саме В.Грушо, Т.Мазур, Ю.Привалов, та інші. Проте це питання й досі не втратило актуальності і потребує подальшої розробки.

В сучасних умовах перевага системи НПЗ в тому, що збережені кошти збільшуються за рахунок інвестиційного доходу. Однак, при цьому державний нагляд за установами пенсійного забезпечення дозволяє запобігти проведенню надто ризикованих операцій і втраті пенсійних заощаджень [1, 2]. Таким чином, діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ) полягає у тому, що вони зацікавлені здійснювати довгострокові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат. Отже, НПФ є значними інвесторами, а це дозволяє розвивати ринок довгострокового запозичення коштів.

Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Система недержавного пенсійного забезпечення, що становить третій рівень пенсійної системи України, запроваджена законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" додатково до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В системі НПЗ фізичні особи та роботодавці можуть брати участь добровільно. Основу такої системи становлять НПФ, які за типами поділяються на відкриті, корпоративні, професійні.

Учасниками недержавного пенсійного забезпечення виступають фізичні особи, на користь яких сплачуються пенсійні внески до пенсійного фонду, страхової організації або на пенсійний депозитний рахунок до банківської установи і які мають права на недержавне пенсійне забезпечення на умовах і в порядку, визначених пенсійним контрактом чи договором страхування або договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку та законодавством України. Загалом учасниками фонду можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Участь фізичних осіб у будь-якому недержавному пенсійному фонді є добровільною, крім того фізична особа може бути учасником кількох пенсійних фондів за власним вибором, що в свою чергу дає можливість утримувати додаткові кошти.

Як і будь-яка інша система, система НПЗ ґрунтується на певних принципах, основними серед яких виступають [3]:

- законодавче визначення умов недержавного пенсійного забезпечення;
- зацікавленість фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні;
- добровільність створення пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб;
- добровільна участь фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати;
- добровільне прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

- економічна зацікавленість роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

- рівноправність всіх учасників пенсійного фонду, які беруть участь в одній пенсійній схемі;

- розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів його засновників і роботодавців – платників пенсійного фонду, адміністратора, компанії з управління активами, страхових організацій з метою унеможливлення банкрутства пенсійного фонду;

- визначення розміру пенсійної виплати залежно від суми пенсійних коштів, облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду або застрахованої особи;

- цільове та ефективне використання пенсійних коштів; державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення;

- державне регулювання діяльності з недержавного пенсійного забезпечення та нагляду за його здійсненням.

В цілому, функціонування системи НПЗ здійснюється [3]:

- пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;

- страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно законодавства про страхування;

- банківськими установами відповідно до законодавства про банківську діяльність шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Сьогодні система недержавного пенсійного забезпечення є складовою частиною пенсійної системи України. Її розбудова розпочалася з 2004 року на підставі Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення". В основу системи недержавного пенсійного забезпечення України покладено кращий світовий досвід 100-річного існування недержавних пенсійних фондів.

Однією з основних рис сучасного стану НПЗ в Україні є висока динаміка створення пенсійних фондів та їх інфраструктури. Загальна кількість офіційно зареєстрованих НПФ за 2008 рік збільшилася на 21,5 % і станом на кінець 2008 р. становила 96 недержавних пенсійних фондів. Кількість адміністраторів, які отримали ліцензію з адміністрування НПФ, збільшилася за 2008 р. на 25 % і досягла 40, з яких 16 обслуговують більше, ніж один НПФ, що є нормальним явищем у системі НПЗ.

Загалом кількість компаній з управління активами, які мають ліцензію на управління активами НПФ, зросла за 2008 р. на 49 % і склала 342, з яких 44 вже мають договори на обслуговування активів НПФ. Кількість банків-зберігачів в свою чергу збільшилася до 214, з них уклали договори на обслуговування НПФ 31 зберігач. Також зростає і активність роботодавців, професійних спілок щодо участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

У цілому, понад 200 підприємств та установ виступили засновниками та майже 1800 вкладниками НПФ. За 2008 р. їхня кількість збільшилася на 700 суб'єктів (рис. 1). Найбільшу активність у цьому плані демонстрували підприємства реального сектора економіки, які становлять майже 60 %. Останнім часом досить активно у ролі засновників НПФ виступають великі підприємства, банки та об'єднання: так, серед найбільших підприємств можна зазначити ВАТ Укртелеком, ВАТ "Стирл", державне підприємство "Укрпошта"; серед

банків – Національний банк України, Укрексімбанк; серед професійних об'єднань – Українська автомобільна корпорація; серед профспілок – профспілка працівників енергетики та електротехнічної промисловості [4].

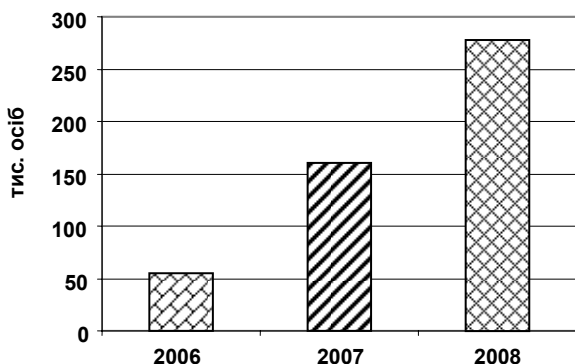

Рис.1. Динаміка кількості учасників недержавних пенсійних фондів

Отже, за наявними даними учасниками системи НПЗ є лише близько 278 тис. осіб, або 1,3 % від працюючого населення України, з яких 21 322 тис. осіб є учасниками професійних недержавних пенсійних фондів та 13 183 тис. осіб відповідно корпоративних недержавних пенсійних фондів. В свою чергу найменша кількість учасників зосереджена в корпоративних НПФ (13 тис. осіб, або 4,7 %). Найбільша кількість учасників пенсійних фондів зосереджена у відкритих НПФ (244 тис. осіб, або 87,6 % від загальної кількості учасників).

При цьому, за 2008 р. кількість учасників відкритих НПФ збільшилася на 52,1 %, в той час як у професійних НПФ – на 10,4 %, а в корпоративних зменшилася на 2,4 %. Така тенденція пов'язана з більшою гнучкістю відкритих пенсійних фондів для їх учасників щодо можливості входу і виходу з цих фондів. Фізичне зменшення кількості учасників корпоративних фондів пов'язане із звільненням працівників із підприємств, що призводить до автоматичного їх вибуття з корпоративних пенсійних фондів відповідно до законодавства і переходу в більшості своєї до відкритих НПФ. Надходження пенсійних внесків від юридичних осіб за 2008 р. у цілому зросло майже вдвічі (для відкритих НПФ цей приріст становить 113,8 %, для корпоративних – 79,2 %, та 99 % – для професійних НПФ). В той же час, надходження пенсійних внесків від фізичних осіб зросло лише для відкритих НПФ (на 170,6 %). Середній сукупний пенсійний внесок в розрахунку на одного учасника НПФ за 2008 р. склав 434 грн. і збільшився проти аналогічного показника 2006 р. на 7 % при збільшенні середньої заробітної плати на 29 %. Найбільш високого значення він має в корпоративних пенсійних фондах, де досяг 2026 грн.. У професійних пенсійних фондах біля 1000 грн. Разом з акумулюванням пенсійних внесків, недержавними пенсійними фондами здійснювалися пенсійні виплати учасникам фонду, які в цілому склали 9,1 млн. грн., збільшившись у 2008 р. проти 2007 р. на 129 %. Серед них, одноразові виплати склали 8,2 млн. грн. пенсійні виплати на визначений строк – 894 тис. грн.

Оцінюючи активи НПФ, слід зазначити, що в портфелях деяких НПФ з'явилися іпотечні цінні папери, але їх частка в цілому складає менше 0,2 % при максимально можливому рівні – 40 %. Це пов'язано з повільним процесом сек'юритизації іпотечних зобов'язань. Зовсім відсутні в портфелях НПФ цінні папери нерезидентів України, що пов'язано з непринятною для портфельних інвесторів практикою отримання дозволів НБУ на

придбання валюти. У 2008 р. проти 2007 р. в консолідованому портфелі НПФ у 4,4 рази збільшилася частка акцій українських емітентів [4]. Таким чином з 2006 р. по 2008 р. загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів зростає в 5 разів (рис. 2).

Також, хотілось би зазначити, що чисельність учасників, які отримують пенсію на визначений строк складає 1580, що в 176 разів менше загальної кількості учасників. Сумарна вартість активів НПФ збільшилась з 137,4 до 280,6 млн. грн., або на 104 %, в тому числі, чиста вартість активів зростає на 117 %, збільшившись з 128 млн. грн. до 278 млн. грн. За період існування пенсійних фондів загальна вартість інвестиційного доходу склала 68 млн. грн., або 29 % від суми сплачених внесків і зростає у звітному періоді на 191,6 %. Найбільший рівень доходності, досягнутий НПФ у минулому році, склав 42 %. У загальній структурі інвестиційного портфеля НПФ активи розподіляються таким чином:

- частка корпоративних облігацій у абсолютному вираженні становила 66 842 тис. грн. (23,8 %);
- на банківських депозитах розміщено 108 428,4 тис. грн. (38,6 %);
- інші активи.

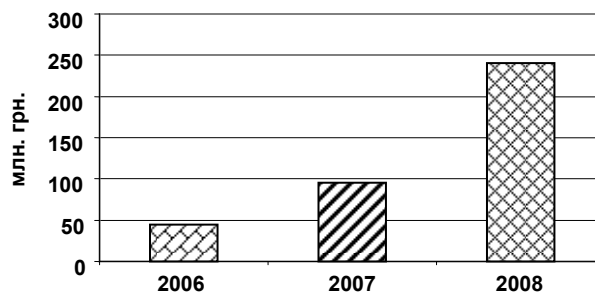

Рис. 2. Динаміка чистої вартості активів НПФ

Таким чином, переважна частина пенсійних активів поки що залишається на банківських депозитних вкладах. При цьому, їх частка за останній рік збільшилася з 35,8 % до 38,6 %, середня ставка за депозитними вкладками була нижче рівня інфляції (13 % і 16,6 %). Біля 80 % депозитних вкладів розміщено строком від 1 до 3 років. Інші – до одного року. Особливістю національного консолідованого портфеля є низький рівень інвестування пенсійних активів у державні боргові цінні папери. При цьому частка цих інвестицій за останній рік зменшилася з 1,6 % до 1,3 % при максимально можливому рівні – 40 %.

Беручи до уваги вище сказане, можна зробити висновки, що в останні роки недержавне пенсійне забезпечення бурхливо розвивається. Але оскільки ринок фактично стартував з нуля, він ще знаходиться на початковій стадії розвитку, рівень проникнення надзвичайно невисокий порівняно з західними країнами. Недостатнім є рівень довіри учасників ринку, відсутні потужні гравці з високою репутацією, але до ринку дедалі активніше підключається банківський сектор. Тим не менш держава підтримує і розвиває третій рівень пенсійної системи, що дає надію на його подальший розвиток.

1. Мазур Т. Державні цільові позабюджетні фонди: поняття, ознаки та правова природа. Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №12. 2. Постанова КМУ від 24 жовтня 2007 р. № 1261 "Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України". 3. Пенсійна система України: Навч. посібник/ В.І.Грушко, Н.В.Грушко, О.В.Беззенко, О.В.Красота; За ред. Грушка В.І.-К. Кондор, 2006. 4. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення: у цифрах і фактах – К.: Міністерство праці та соціальної політики України, пенсійний фонд України, 2008. – 49с.